

INVESTIGATION OF THE INTERSCIENTIFIC NATURE OF PEDAGOGICAL REFLECTION

Diana Zhelezova-Mindizova

University of Ruse “Angel Kanchev” – Silistra Branch, Bulgaria, dianazhelezova@abv.bg

Abstract: The search for scientific investigation of reflection as a scientific concept logically places it in the triangulation of philosophy - psychology - pedagogy. Thus outlined the profile of reflection brings serious theoretical validity, psycho-pedagogical charge to be a determinant of the sustainable professional development of the teacher, thus proving its flexible potential to be modeled and internalized. Reflection finds different, but not contradictory, explanations and interpretations in terms of value and content in this trifold review, which can be used as an interscientific concept. From philosophical point of view reflection is investigated as a resource for influencing a person's ability to assess the impact of his or her own position on the image of perceived objects, the ability to direct his own intellectual instrument to himself, to critically analyze his cognitive acts. Quality reflective thinking requires difficulty, embarrassment, doubt - it begins when a person is at a crossroad, facing a dual situation, presenting a dilemma offering alternatives. According to Dewey concept, reflection sets the direction and parameters of thinking for its own refinement and effective application in life. Reflection has the psychological resource to value self-observation, self-esteem, self-improvement skills as indicators of its change in the quality of its content components. From a pedagogical point of view, reflection is a skill that contributes to closing the gap between theoretical competence and the practical work of different professionals, according to D. Schon. He introduces the term "reflection in action", and its meaning is to assist highly qualified professionals to objectify and realize their "tacit knowledge" born of experience. Reflection in action proceeds without interruption of the living process of action, where reflected knowledge is not verbalized, but materialized in actions, reactions, actions. The skills and models for professional reflective analysis should be purposefully and actively developed in future student teachers and in their first professional steps. The paper presents the research of N. Hutton and D. Smith, who examine the manifestations of reflective thinking in young teachers' practice, lack of experience makes their professional behavior linear, inflexible, irrational and passive. Reflection is a specific intellectual mechanism that gives the learning process a new quality (intellectual reflection) and the specific mechanism of self-knowledge of the subject on which the self-cultivation of the personality (personal reflection) is based. This interpretation presents reflection as a higher order pedagogical activity, consciously aimed at pedagogical self-observation, self-assessment and self-upgrading.

Keywords: pedagogical reflection, psychology, *pedagogy, philosophy*

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РЕФЛЕКСИЯ КАТО ИНТЕРНАУЧЕН КОНЦЕПТ

Диана Железова-Миндизова

Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Филиал Силистра, България, dianazhelezova@abv.bg

Резюме: Търсенето на научно потвърждение на рефлексията като научен концепт логически я поставя в триангулацията философия – психология – педагогика. В настоящия доклад търсим теоретическа обосновка на рефлексията като научен концепт с философски, психологически и педагогически оттенък. Така очертан профилът на рефлексията носи сериозна теоретическа обоснованост, психолого-педагогически заряд да бъде детерминиращ фактор за устойчивото професионално развитие на учителя, с което доказваме и гъвкавия ѝ потенциал да бъде моделирана и интериоризирана. Рефлексията намира различни, но не и противоречащи си, по стойност и съдържание обяснения и трактовки в този трипланов обзор, с което можем да я окачествим като интернаучен концепт. Научната проекцията на рефлексията в психологията очертава ресурсния ѝ потенциал да влияе върху уменията на човека да оцени влиянието на своята собствена позиция върху образа на възприеманите предмети, уменията да се насочи собствения интелектуален инструмент към самия себе си, да анализира критически своите познавателни актове. Качественото рефлексивно мислене изисква затруднение, смущение, съмнение – то започва, когато човек се намира на кръстопът, пред него има двойствена ситуация, представляваща дилема, предлагаща алтернативи. Според концепцията на Дюи рефлексията задава посоката и параметрите на мисленето за неговото собствено усъвършенстване и ефективно прилагане в живота. Рефлексията има психологичният ресурс да остойности

уменията за самонаблюдение, самооценка, самонадграждане като индикатори за неговата промяна в качеството си на негови съдържателни компоненти. Рефлексията от педагогическа гледна точка е умение, което допринася за преодоляване на разминаването между теоретическата компетентност и практическата дейност на различните професионалисти, според Д. Шьон. Той въвежда термина "рефлексия в действието", като неговият смисъл е да подпомага висококвалифицираните специалисти да обективират и да осъзнаят своето "мълчаливо знание", родено в опита. Рефлексията в действието протича без прекъсване на живия процес на действие, където отрефлексираните знания не се вербализират, а се материализират в постъпки, реакции, действия. Уменията и моделите за професионален рефлексивен анализ трябва да се формират целенасочено и активно още у студентите-бъдещи учители и още при първите им професионални стъпки. Докладът разглежда теорията на Н. Хътън и Д. Смит, според които проявите на рефлексивното мислене в практиката на млади учители, липсата на опит прави професионалното им поведение линейно, негъвкаво, нерационално и пасивно. Рефлексията е специфичен интелектуален механизъм, който придава на учебния процес ново качество (интелектуална рефлексия) и специфичен механизъм за самопознание на субекта, на който се основава самоусъвършенстването на личността (личностна рефлексия). Докладът представя рефлексията като висша педагогическа дейност, осъзнато насочена към педагогическо самонаблюдение, самооценка и самонадграждане.

Ключови думи: педагогическа рефлексия, психология, педагогика, философия

1. УВОД

Търсенето на научно потвърждение на рефлексията като научен концепт логически я поставя в триангулацията философия – психология – педагогика (фиг. 1). В настоящото изследване търсим теоретическа обосновка на рефлексията като научен концепт с философски, психологически и педагогически оттенък. Така очертан профилът на рефлексията носи сериозна теоретическа обоснованост, психолого-педагогически заряд да бъде детерминиращ фактор за устойчивото професионално развитие на учителя, с което доказваме и гъвкавия ѝ потенциал да бъде моделирана и интериоризирана. Рефлексията намира различни, но не и противоречащи си, по стойност и съдържание обяснения и трактовки в този трипланов обзор, с което можем да я окажем като интернаучен концепт.

Фиг. 1 Рефлексията в триангулацията философия – психология – педагогика

2. РЕФЛЕКСИЯТА И НЕЙНИТЕ НАУЧНИ ПРОЯВЛЕНИЯ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА

Рефлексията е възникнала като проблематика първо във философията. Терминът „рефлексия” идва от латински „reflexes” и в буквален превод означава обръщане назад. В различните философски системи този проблем има различно съдържание. Според Кратък философски речник (<http://philosophy.evgenidinev.com/reflexio/>) рефлексията е „Самопознание на мисленето; в най-широк смисъл — самообоснование. Размишление, самонаблюдение, анализ на собствени мисли и преживелици; отзвук”.

В своята книга „Рефлексията в познанието, самопознанието и практиката” Веселин Василев изследва задълбочено рефлексията от погледа на много автори – философи и дава своя преценка за тълкуване на понятието, както и неговите характерни особености. Той извлича всички ценни идеи от направените аналитични обобщения, като се съсредоточава главно върху функционалната роля, която имат тези концепции върху явлението рефлексия.

„Рефлексията е социокултурно обусловена интелектуална процедура (процес, набор от осъзнати и контролирани умствени действия), насочена и осмислена към самопознание: познание за собствената познавателна дейност и на собствената личност. Рефлексията също е мислен диалог с другия, при което се възпроизвежда логиката и съдържанието на мисленето на партньора, а субектът се самопознава чрез контрола и осъзнаването на ефекта от собственото си поведение върху партньора. Рефлексията е и мислено проследяване и контрол върху реализацията на знанията и качествата на субекта в практическата му дейност (рефлексивен контрол върху определяването и технологизирането на собствените знания и качества) ” (Василев, 2006, с. 265).

Според В. Василев рефлексивната проблематика има своите първообрази още в древногръцката философска традиция. И не само, защото в нея възникват научни проблеми, много близки, дори съвпадащи с това, което съвременната наука означава с термина „рефлексия“. Преди всичко защото в древногръцката наука за човека се оформя този цялостен дух и манталитет, който днес се означава като европейски стил на мислене, като специфична европейска хуманитарна култура (и който дух се оказва благоприятна среда за възникването на самопознанието). Някои негови специфични черти (по В. Василев, 2006, с.14) са:

- възприемането на човека като мярка на всички неща, признаването на човешката познавателна способност като модел и механизъм за изграждането както на субективна (индивидуална), така и на обективна (социокултурна) картина на света.;
- възприемането на диалогичния характер на мисленето изобщо, на познанието и самопознанието. От Сократовия метод на външен диалог през Платоновия вътрешен диалог се достига до съвременните теории за диалогичния характер на съзнанието;
- интересът към самопознанието и неговите механизми. Мисълта-афоризъм на Хераклит "Познай себе си!" (тези думи са надпис на фронтоната на Делфийския храм) заляга в основата на учението на Плотин за душата, която е обръната не само към световната душа, от която произхожда, и към сетивно-достъпния свят (както е у Платон), но и към себе си, към собствените си действия и съдържания.

За основа на своите разсъждения авторът взема концепциите и трактовките за рефлексията на философи от различни теоретични школи. Такива, например, са: Едмунд Хусерл, Мартин Хайдегер, Жан - Пол Сартр, Морис Мерло - Понти, Карл Ясперс, Теяр дьо Шарден, Ханс - Георг Гадамер, Юрген Хабермас, Ернст Касирер, Емануил Кант, Карл Попър, Доналд Верин; ценен е приносът на руските философи от по-ново време - Генисаретски, Щедровицки, Куйбишев, Владимир Льофевр, В. А. Лекторски, А. П. Огурцов, М. А. Розов, В. В. Лапицкий.

Рефлексията като философски концепт носи белезите на лонгитюдно проучване и има дълга хронологична история. Като такава, тя е натоварена смислово и съдържателно с множество тълкувания и дифиниции, бидейки проучвана и тълкувана от различни школи, идейни течения, отделни учени. Широкогледният ракурс при дефиниране на съдържанието на рефлексията дава достатъчно основание да търсим базисни постановки и определения, които обслужват нашето научно изследване, а именно, че рефлексията е продуктивен, съзидателен гносиологичен процес, познание за собствената познавателна дейност и на собствената личност. Осъзнаването на онова, което се намира в нас, зависи от нашето желание, опит и от известна технология. Рефлексията, следователно, не е спонтанен познавателен процес, той изисква целенасочено внимание, волева и съзнателна регулация на умствената дейност, както и технологично рамкиране на рефлексивните етапи.мния човешки дух.

3. РЕФЛЕКСИЯТА И НЕЙНИТЕ НАУЧНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ПСИХОЛОГИЯТА

Американецът Джон Дюи, педагог, философ и психолог, е един от първите учени, който изследва рефлексията в контекста на психологическата наука. Своето разбиране за същността на рефлексията Дюи (Dewey) представя в тясна връзка с разкриването на нейните функции в човешката практика. Напълно обяснимо - той е един от основоположниците на функционализма в психологията и на прагматизма във философията. Рефлексивно е това мислене, което води до увереност (в изводите и заключенията), основава се на внимателни причини и обосновани твърдения (Dewey 1916, с. 11); то предполага последователен порядък на идеите, произлизащи една от друга и подкрепящи се една друга. „Активното, настойчиво и внимателно разглеждане на мненията или формите на знанията в светлината на основанията, върху които те се опират, и анализът на по-сетнешните изводи, към които то води, образува рефлексивното мислене” (Dewey, 1997, с. 15-16). самоконтрол върху неговия ход и резултат.

Основната функция на рефлексията, според концепцията на Дюи е, че тя задава посоката и параметрите на мисленето за неговото собствено усъвършенстване и ефективно прилагане в живота: „Различието между мъдростта и осведомеността е отдавна известно; мъдростта е това знание, което насочва силите на човека

към това по-добре да проживее живота си” (Dewey, 1997, с. 56); умеешите да мислят хора са способни „да използват всяка капка от своето знание” (Dewey, 1997, с. 57). Особено значение имат неговите идеи за генезиса на рефлексивното (и изобщо - на качественото) мислене. Рефлексията (и изобщо мисленето) има за начало някакво затруднение, смущение, съмнение, то започва, когато човек се намира като на кръстопът - пред него има двойствена ситуация, представляваща дилема, предлагаща алтернативи; „където няма въпрос или проблем за разрешаване, или няма затруднение, което трябва да се разреши, мисловният поток тече наслуки, без подготовка” (Dewey, 1997, с. 20). Затова „затрудненията срещани се в личния опит, трябва да се опазват от възпитателя, а не да се намаляват, той като те са естествените стимули към рефлексивното изследване” (Dewey, 1997, с. 66 – 67). Рефлексията е един от най-типичните примери на висша психична функция, което ни дава основание — в духа на идеите на Виготски — към нея да отнесем всички признаци на родовото й понятие. Затова можем да кажем, че рефлексивното мислене — това е овладяно от субекта мислене, всеки компонент (съставка и процедура), от което активно се осъзнава, насочва и контролира с помощта на умело подбрани културни по произхода си средства.

Най-известният психолог на XX век Жан Пиаже (1896-1980) също не подминава рефлексивната проблематика и оставя в нея свой принос.

Според Пиаже рефлексията е уменията на човека да оцени влиянието на своята собствена позиция върху образа на възприеманите предмети, уменията да се насочи собствения интелектуален инструмент към самия себе си, да анализира критически своите познавателни актове.

Основвайки се на работите и идеите на Дж. Дюи и Ед. Клапаред, Ж. Пиаже свързва и обяснява активизирането на спонтанно протичащата умствена дейност и осъзнаването на самата тази умствена дейност с трудностите, пред които се изправя субектът (детето) и с неумението му да се справи с тези трудности, да се приспособи.

Според В. Василев особен интерес представляват редица изследвания, в които метапознанието се разглежда като особена технологична култура, включваща специфични интелектуални умения, например за разбиране (схващане), умствени стратегии, умения за усвояване на академични знания, осъзнаване на връзката между учене и мислене, организация на умствения труд и интелектуално самоусъвършенстване.

Повечето от тези изследвания могат логично да се свържат с патоса на другата тенденция: „мета-регулативната”. Метакогнитивната компетентност има смисъл, ако активизира и подпомага субекта да регулира все по-успешно своята дейност, да решава успешно актуалните си задачи, като мобилизира своите общи и конкретни знания, като прилага максимално ефективно своите — опознати и осъзнати — умения за различни дейности.

Научната проекцията на рефлексията в психологията очертава рефлексията като ресурс да влияе върху уменията на човека да оцени влиянието на своята собствена позиция върху образа на възприеманите предмети, уменията да се насочи собствения интелектуален инструмент към самия себе си и да анализира критически своите познавателни актове.

4. РЕФЛЕКСИЯТА И НЕЙНИТЕ НАУЧНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ПЕДАГОГИКАТА

В книгата си „Рефлексията в познанието, самопознанието и практиката” В. Василев очертава сериозна традиция в изследването на рефлексивната проблематика и в педагогическата наука. Той обяснява това с факта, че класикът на тази проблематика Дж. Дюи придава на своите философско-психологически анализи на рефлексивното мислене определен педагогически нюанс и практическа ориентация.

Съвременният американски автор Доналд Шьон (Donald Schon) - преподавател и учен-практик с широка компетентност, създава концепция, чийто централен и обединяващ замисъл е да допринесе за преодоляване на разминаването между теоретическата компетентност и практическата дейност на различните професионалисти. В основата на това разминаване е елитаризмът и консерватизмът на университетското академичното знание („твърдото научно знание, ерудицията”), от една страна, и интуитивното знание на професионалиста-практик („мекото” знание от артистичен тип), от друга страна, което не се поддава на осъзнаване и рефлексивно описание, защото е по-близко до изкуството. Д. Шьон въвежда ключовия термин „рефлексия в действието” (Schon, 1983, с.59), като неговият смисъл е да подпомага висококвалифицираните специалисти (лекари, адвокати, педагози, психолози и др.) да обективират (да осъзнаят и вербализират) своето „мълчаливо знание”, родено в опита. Рефлексията в действието протича без прекъсване на живия процес на действие - обикновено в интерактивен режим. Н. Хътън и Д. Смит изследват проявите на рефлексивното мислене в практиката на млади учители. Липсата на опит прави професионалното им поведение негъвкаво и те са склонни да се доверяват на авторитети (популярна теория или опитен колега, приеман за образец). По тази причина проявите на рефлексията са още редки, бедни, на ниско равнище (Hatton, Smith, 1995, с. 56). Ако рефлексията при тези млади професионалисти се остави да се

развива спонтанно, на самотек, това ще става бавно, трудно и неефективно, защото всички обстоятелства, посочени от Хъгън и Смит, ще се проявяват като пречки и затруднения. Затова уменията и моделите за професионален рефлексивен анализ трябва да се формират целенасочено и активно още у студентите-бъдещи учители и още при първите им професионални стъпки (което се отнася и за всички други млади специалисти). От бъдещия учител се очаква да бъде активен и включващ „в ролята си на изследовател, а не на наблюдател“ (Doncheva, 2017). Така той има възможността „да провежда свои изследвания, базирани на собствени или други критерии“ (Zhelezova-Mindizova, 2019).

Рефлексията от педагогическа гледна точка е умение, което допринася за преодоляване на разминаването между теоретическата компетентност и практическата дейност на различните професионалисти, според Д. Шьон. Той въвежда термина "рефлексия в действието", като неговият смисъл е да подпомага висококвалифицираните специалисти да обективират и да осъзнаят своето "мълчаливо знание", родено в опита. Рефлексията в действието протича без прекъсване на живия процес на действие, където отрефлексираните знания не се вербализират, а се материализират в постъпки, реакции, действия.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Уменията и моделите за професионален рефлексивен анализ имат своя интерконцептуален споделен и интерфериран произход на ниво философия – психология – педагогика. Те трябва да се формират целенасочено и активно още у студентите-бъдещи учители и още при първите им професионални стъпки. Според Н. Хъгън и Д. Смит, които изследват проявите на рефлексивното мислене в практиката на млади учители, липсата на опит прави професионалното им поведение линейно, негъвкаво, нерационално и пасивно. Рефлексията е специфичен интелектуален механизъм, който придава на учебния процес ново качество (интелектуална рефлексия) и специфичен механизъм за самопознание на субекта, на който се основава самоусъвършенстването на личността (личностна рефлексия). Тази трактовка представя рефлексията като висша педагогическа дейност, осъзнато насочена към педагогическо себепознание и надграждане.

ЛИТЕРАТУРА

- Atkinson, D. J., & Bolt, S. (2010). Using teaching observations to reflect upon and improve teaching practice in higher education. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 10(3), 1-19.
- Craig, C. J., Meijer, P. C. & Broeckmans, J. (Eds.). (2013). From teacher thinking to teachers 32 and teaching: The evolution of a research community (Advances in Research on Teaching, vol. 19). Emerald Group Publishing Limited. doi: 10.1108/S1479-3687(2013)0000019037
- Dewey, J. *How we Think*, N.Y. (1909). (в руски превод „Психология и педагогика на мисленето”, Дьюи, 1997)
- Dewey, J. *Education and Democracy*. New York: Macmillan, 1916
- Hatton, N., & Smith, D. (1995). Reflection in teacher education: Towards definition and implementation. *Teaching and Teacher Education*, 11(1), 22-49.
- Doncheva, J. (2017). Principles of training in line with the new thinking and action. Presented at Mircea cel Batran Naval Academy Scientific Bulletin, Volume XX –2017 –Issue 1. Published by “Mircea cel Batran” Naval Academy Press, Romania.
- Kosová, B. et al. (2015). Professional Practical Training of Future Teachers, Belianum Matej Bel University Publisher in Banská Bystrica, Banská Bystrica 2015.
- Sharples, M.; de Roock, R.; Ferguson, R.; Gaved, M.; Herodotou, C.; Koh, E.; Wong, L. H. (2016). Innovating Pedagogy 2016. Exploring new forms of teaching, learning and assessment, to guide educators and policy makers: Innovation Report 5. Milton Keynes: The Open University.
- Sergienko, E.A. (2017). Psychological health: subjective factors. *Bulletin of the RSUH. Series: Psychology. Pedagogy. Education*, 4(10), 98-117.
- Schon, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, Inc.
- Shutenko, E.N. (2014). Social phenomenology and subjective indicators of self-fulfillment of students' youth. *Perspectives of Science and Education*, 4(10), 80-84.
- Vassilev, V. (2006). Reflection in knowledge, self-knowledge and practice, *Macros*, Plovdiv
- Zhelezova-Mindizova, D. (2019). Analysis of critical thinking within the context of Benjamin Bloom's taxonomy of educational objectives, Reports Awarded with "Best Paper" Crystal Prize, 58th Annual Scientific Conference of University of Ruse and Union of Scientists “New industries, digital economy, society -projections of the future II, “Angel Kanchev” University of Ruse, Union of Scientists – Ruse, 2019.